

Почистено бе самото трасе на стената, без разширение навън и навътре (обр. 3).

Вътрешното лице се разкрива само до ниво горна част на най-горния запазен камък. Почистена е и вътрешността на зида, състояща се от малки и средно големи безразборно натрупани камъни, полети с хоросан.

По цялата дължина на северната крепостна стена не бе хваната следа от каменно съоръжение или помещение, долепено до нея. Потвърждават се наблюденията от предходните сезони, че сградите във вътрешността на крепостта, поне в нейната източна половина, са били дървени (Ваклинова, Бояджиев 2008, 715).

В пръстта, натрупана и свлякла се върху стената, се откриха 6 бр. монети и един връх от стрела. Монетите са от различни епохи: медна монета малък номинал на гр. Мароней (II-I в. пр. Хр.); бронзова римска монета от IV в. и четири неопределени средновековни корубести монети. Маронейската монета е от периода, когато на върха е функционирало тракийско скално светилище. Самата крепост като такава има два периода на обитаване – късноантичен (VI в.) и средновековен (XI – XIV в.).

Обр. 3. Трасето на северната крепостна стена след приключване на разкопките, изглед от запад.

Литература

Ваклинова, Бояджиев 2008: М. Ваклинова, Н. Бояджиев. Археологическо проучване на ранновизантийската и средновековна крепост над с. Градът, община Смолян (Проект „Момчилова крепост – мит и реалност“ по програма ФАР). – АОР през 2007 г., София 2008, 712 – 716.

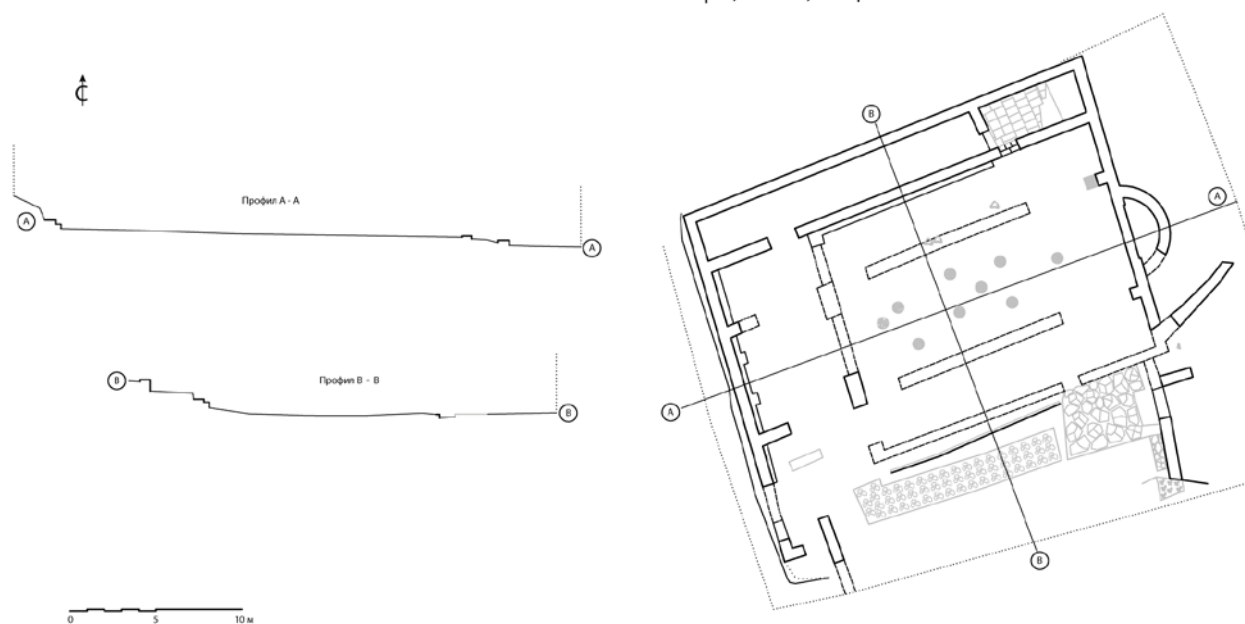
Ваклинова, Бояджиев 2010: М. Ваклинова, Н. Бояджиев. Спасително археологическо проучване на ранновизантийска и средновековна крепост „Момчилова крепост“ в м. Градище, с. Градът, общ. Смолян. – АОР през 2009 г., София 2010, 523 – 526.

№32. РАННОВИЗАНТИЙСКА БАЗИЛИКА В М. МОНАСТИРА, С. ГЕЛА, ОБЩИНА СМОЛЯН

Маргарита Ваклинова, Николай Бояджиев

Ранновизантийската базилика в с. Гела е разположена в м. Манастира, на около 100 м ЮЗ от сега действащата църква „Св. Троица“, на надм. вис. 1480 м. Първите археологически проучвания на обекта се провеждат в периода 1967 – 1971 г. от екип от НАИМ – БАН и ОИМ – Смолян с научен ръководител М. Ваклинова. Тогава е разкрита ранновизантийска трикорабна базилика с трансепт с обща дължина

Ранновизантийска базилика в м. "Манастира", с. Гела, общ. Смолян

Обр. 1. Ранновизантийска базилика в с. Гела – план.

30 м и ширина без анексите 14,8 м (Ваклинова 2002, обр. 2). Открити са пристройки във от ЮИ ъгъл и на ЮЗ към притвора, свързани с настилка на портик. Към СИ ъгъл е хванато началото на пристроено към северната стена помещение. През 20-те години на XX в. във вътрешността на сградата бил разкрит гроб в южната част на притвора с размери 1,80 x 0,82 м и дълб. 1 м.

През 2009 г. Фондация за развитие на индустриалното, културно, природно наследство – с. Гела спечели проект „Изследване, консервация и популяризиране на тракийска крепост Градище и Ранновизантийска базилика, Гела, Западните Родопи, България“, Грантово споразумение №BG0050-GAE-00112-E-V1 – ЕЕА FM; с финансовата подкрепа на Исландия, Лихтенщайн и Норвегия. В рамките на проекта бе предвидено довършване на археологическото проучване на ранновизантийската базилика, нейната консервация и социализация. Разкопките през 2010 г. бяха извършени в периода 19.04 – 12.07.2010. Общо проучената площ на обекта е около 660 кв. м.

Църковната постройка е с външни размери: дълж. 27,10 м. (без предполагаемия деамбулаторий) и шир. 14,60 м. Представлява трикорабна базилика с трансепт, една полукръгла вътрешна и евентуално тристенна външна апсида (обр. 1).

Централният кораб е широк 6,20 м, а страничните – по 3,10 м. Останките от основи са от местни камъни, споени с хоросан с едро счукана тухла, с изключение на северната стена на църквата, където за спойка е използван калов разтвор. Сградата е била изградена в смесена зидария от тухли и камък (opus mixtum). Покривът е бил дървен, покрит с два типа керемиди: плоски големи тегули и извити тесни капаци (имбрици). Намерените големи количества фрагменти от плоски прозоречни стъкла са със заоблени ръбове, за да образуват квадратни или овални стъкла.

Притворът на църквата е оформен върху специално издялана в скалата платформа. Стените му, са дебели в основите си 0,90 м, а в суперструкция 0,60 м. Дълб. на преддверието от запад към изток е 5,40 м, а шир. му е равна на шир. на наоса – 13,40 м (вътрешно). На юг от притвора е изградено допълнително разширение, което вероятно има връзка с издялания в скалата гроб, който придава особено значение на гробничен параклис на тази част от сградата. Това крило е шир. 6,20 м (вътрешно) и има входи на юг и запад. Западният е с ширина 0,90 м, а тази на южния не може да се установи.

Западната стена на притвора няма вход. Към нея, за да се подсили конструкцията ѝ като подпорна за терена към запад стена, са построени два пиластъра, широки по 0,60 м и издаващи се от повърхността на стената на 0,30 м. Ролята на подсилващи конструкции играят и разделителните стени на притвора, също построени към западната стена, дебели по 0,90 м основите и 0,60 м в суперструкция, и дълги поне по 1,50 м (сега запазена дължина). Преддверието има два входа – един на север към

Обр. 2. Бантистерий, доленен на североизток към базиликата, гл. т. от изток.

Обр. 3. Северозападно помещение към базиликата, гл. т. от запад.

северозападно помещение до църквата с шир. 1 м, и един на юг, чиято ширина не може да се установи. Стените, отделящи притвора от наоса са с деб. 0,90 м. Запазена е само южната такава, и то в хоросанова подложка върху скалата.

Централният кораб на базиликата е с дълж. 10,15 м и шир. 6,20 м. Подът му е разположен по-ниско в сравнение с притвора и двата кораба. Той е настлан с кръгли керамични плочи с диам. 0,63-0,64 м и деб. 0,06 м, поставени върху подложка от хоросан. Образованите пространства между плочите са запълнени с камъчета и хоросан. Настилката е запазена само в северозападната част на кораба.

На изток от наоса се разполага трансепт, широк 7 м и дълъг колкото ширината на църквата – 13,40 м (вътр.). Подът му също е бил настлан, но с правоъгълни керамични плочи, чийто размери в момента не могат да се установят, но дълж. им е била поне 0,60 м. На източната му стена, срещу стилобатите между двата кораба, за подсилване на конструкцията, са изградени два пиластъра с размери 0,70 x 0,50 м.

На изток църквата завършва с една вътрешна полукръгла апсида, а евентуално и с външна тристенна апсида. От нея сега е запазена само южната стена и не личи конструктивната ѝ връзка със сградата. Стената е от камъни, споени с калов разтвор. Полукръглата апсида е с дълб. 2,80 м (външно), а зида ѝ е дебел 0,65 м. Отворът ѝ, широк 3,40 м, по-късно е затворен с тънка каменна стеничка с деб. 0,50 м.

В ЮИ си тъл базиликата е свързана с по-рано изграден зид, оформящ строеж към югоизток. На запад от тази стена с посока север-юг, навън от нейния корпус, е централният ѝ вход, чиято точна ширина не може да се определи сега. Пространството пред него на юг с размери 4,50 x 5 м е настлано с големи каменни плочи, оградени с бордюру от блокчета от червеникав пясъчник. В югоизточния тъл на плочника е запазена основа от малка каменна колона, а пред бордюра се откри камък с гнездо за поставяне на дървена греди. На запад от него, оформен по същия начин и успореден на южната стена на базиликата, върви плочник, широк 2 м и дълъг 12 м, в чийто северозападен край три камъка оформят праг на вход към южната част на притвора. Между широкото пространство с плочник от изток и плочника на портика пред южната фасада е оформен улей за оттичане на водите.

През настоящата 2010 г. бе изцяло проучено долепеното към базиликата помещение на североизток (обр. 2).

То е с размери: С – Ю: 2,55 м; И – З: 5,90 м (вътр.). Северната му стена е успоредна на тази на църквата и е с деб. 0,60 м, градена с камъни, споени с хоросан. Източната е продължение на източната стена на северния кораб и по този начин помещението е долепено до североизточния ъгъл на базиликата. То има два входа: на юг към наоса и на запад към друго дълго помещение, успоредна на северния кораб и притвора. Входът към църквата е широк 1 м и е с праг, оформен от три тухли. Този към СЗ помещение също е с шир. 1 м, оформен от един-единствен голям, специално издялан прагов камък.

Подът на помещението е настлан с различни по размери големи керамични плочи. Фугите между тях са запълнени с фина варова мазилка. Такава мазилка са имали и вътрешните лица на стените – части от нея са запазени по северната стена, особено в северозападния ъгъл (0,25 м вис.). Имайки предвид представителния вид, който е имало въпросното помещение, можем да предположим, че то е изпълнявало функцията на баптистерий (кръщелня).

На запад от кръщелнята се разкри още едно помещение, разположено северно от северния кораб и притвора на църквата (обр. 3).

То е с размери: С – Ю: 2,55 м; И – З: 17,10 м (вътр.). Стените му също са с деб. 0,60 м. и са градени от камъни, споени с хоросан. Изключение прави западната му стена, която е разделителна между него и кръщелнята. Тя е градена от камъни и редове тухли, споени с калов разтвор. Връзката между западната стена на помещението и западната стена на притвора е конструктивна, т.е. те са градени по едно и също време. Освен към баптистерия, северозападното помещение е свързано чрез вход в ЮЗ си част с притвора. Той също е широк 1 м.

В това помещение липсва настилка, за под е използван естествения терен. Вътрешните лица на стените му са измазани със същата фина бяла мазилка, както баптистерия. По пода са нападали части и цели тухли от зида и керемиди от покрива. Предназначението на това помещение вероятно е проходно – хората, подготвени за кръщение, преминават от притвора през него до кръщелнята, покръстват се и оттам директно влизат в наоса на църквата.

В процеса на разкопките бяха открити керамични фрагменти от съдове от V-VI в; цели и части от тухли и керемиди; фрагменти от прозоречно стъкло, части от стъклени чашки и кандила; железни гвоздеи с различна големина; части от крепежни елементи – панти, халки, резета, райбери, скоби и т. н.; един меден женски пръстен с все още неуточнена датировка; турска медна монета от XIX в.

Въз основа на проведените археологически проучвания можем да твърдим, че ранновизантийската базилика в с. Гела е функционирала от нач. на V до края на VI в., когато е опожарена при някое от славянските нашествия. След това тя не е била възстановена на същото място. На междинната тераса между двете църковни постройки през 1967-1971 са открити стени от голяма, богато украсена представителна сграда – вероятно епископска резиденция, пряко свързана с базиликата.

Литература

Ваклинова 2002: М. Ваклинова. Култовият център при Гела. – *Rhodorica*, 1-2, 2002, 159 – 179.

№33. КРЕПОСТТА ПЕРИСТЕРА НА ХЪЛМА СВЕТА ПЕТКА В ГРАД ПЕЩЕРА

Бони Петрунова, Димитър Павлов, Елена Василева

Хълмът „Света Петка“ се намира в северния край на град Пещера. През годините 2007, 2008 и 2010-та, археологически екип, с научен ръководител доц. д-р Бони Петрунова (НАИМ – БАН) и зам. ръководители Димитър Павлов (ИМ – Пещера) и Елена Василева (НАИМ – БАН) разкриха античната и средновековна крепост Перистера.